

I he tulaga malu puipuia ai nā fakamatalaga

Office of the Associate Minister of Education — Ofiha o te Minihita Lagolago o Akoakoga
— Social Wellbeing Committee — Komiti o nā tulaga tau te ola lelei i te hikomaga

Highest Needs Review: Scope and Terms of Reference — Iloiloga o nā manakoga pito hili ona manakomia: Nā vāega e kikila ki ei ma te fakatulagaga ke fakatino nā gāluega

Fakatūga

- 1 Ko te pepa tēnei e hakili ai he māliliega a te Kapaneta ki nā vāega e kikila ki ei te iloiloga o nā tautuaga ki tamaiti iēia e manakomia lahi lele ō lātou manakoga ke fehoahoani ki ā lātou akoakoga.

Hokotaga ki nā tautuaga fakamuamua a te mālō

- 2 Ko te iloiloga (the Review) e fetaui ki ni fakamoemoega nā fakatū i loto o te Polihī tau Akoakoga a te Pāti a te Labour i te 2020, kako heki faia ai te pālota. E amanaki ke fakalelei atili nā fakamanuiaga o nā tini e lima a te Mālō mo nā akoakoga, ma fehoahoani ke auhia te Peleni Taki a te Mālō ki te ola mālōlō lelei o tamaiti mā te kau talavou.

Fakamatalaga pukupuku mai te Pūlega

- 3 Ko te Mālō e fakamoemoe ke tauhihi ki te aiā tatau a tamiti uma lele ma te kau talavou ke olo ai ki te āoga, fakatahi ai ma nā fehoahoaniga e manakomia ke akoako ai ma tutuha nā fakamanuiaga e vēia lava ko iētahi tino. E i ei te gāluega lahi lele e fakahavali i tetaimi tēnei i nā vāega uma tau akoakoga ke hapoti ai te fakamoemoe tēnei.
- 4 Ko te uiga o nā kupu 'tamaiti' ma 'nā talavou' e mautinoa tona fakaaogāga i te pepa tēnei kae ke fākau i loto nā tamaiti ma nā tamaiti Māori, venā na tamaiti ma nā talavou o iētahi atunuku ma nā olaga nā ūia ai.
- 5 Ko te tokalahiga o nā tamaiti ma nā talavou, e ki lātou māfaia ma e auhia nā fakamanuiaga tau akoakoga mai ni tamā fehoahoaniga lele ma te fakatautau i loto o nā potu āoga ma nā āoga. Ko te fakauigāga o nā fakamanuiaga e kehekehe, e fua lava ki nā tino, nā fakamoemoega, ma nā mea e fiafia ki ei ia tamaiti tautokatahi pe ko nā talavou. Kae, e i ei nā tamaiti ma nā talavou e faigatā i ā teki lātou ke tutuha te mauagia o nā vāega o te kalikalamu vēia ko iētahi tino, ko tona uiga e manakomia ni fehoahoaniga fakapatino lava pe fakafetaui lava ki nā fānau tautokatahi kae ke fōia ai nā fakafitauli iēnei.
- 6 Ko nā tautuaga fakatatau ki nā tino e hē kātoatoa te mālō kaufakatahi —The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities (UNCRPD) Article 24 mā nā tala a te Komiti. Ko te peleni taki a Niu Hila — New Zealand Disability Strategy, e taki te tautali a nā matāgāluega kehekehe a te Mālō ki te UNCRPD, e aofia ai te tini muamua mō akoakoga.

- 7 Ko te *Learning Support Action Plan 2019 – 2025 — Peleni Gāluega mō nā fehoahoaniga tau akoakoga* (Te Peleni Gāluega) e i loto o na Polokalame o Gāluega a te Peleni Taki ki te ola mālōlō lelei o tamaiti ma te kautalavou (Child and Youth Wellbeing Strategy, e tūhia ai, ko te fakamoemoega o te Mālō ki he hihitemi tau akoakoga e fakatāua ai ia fānau uma lele e “*e lagonagia ai e tamaiti uma lele ko ki lātou e fakatauagia, e auai, e āgai ki mua nā taumafaiga, ko tō lātou ola lelei e puipuia ma fakatāua, ko te akoakogia ko he auala e mamao, ma ko nā tamaiti ma nā talavou iēia e manakomia he fehoahoani ki na akoakoga, e maua ni fehoahoaniga e talafeagai i te taimi hako e manakomia ai, E tāua lele ke lagona e tamaiti ma nā talavou ma ō lātou kāiga ma nā kaukāiga te fakamoemoegia o nā vāega iēnei e auhia, e tuha lava pe ko fea te ākoga kāmata, pe ko nā kohanga reo, nā āoga tulaga lua pe ko nā āoga a Māori e olo ki ei nā fānau.*
- 8 E i ei lava nā vāega hē lelei i te hihitemi e fakatatau ki te mauagia o nā tautuaga ma te fakatinoga o nā fehoahoaniga iēia e fakapatino lava ma talafeagai lava ki te tamaiti. Ko te vāega fā e tatau ke fakamuamua te Peleni Gāluega, e fakamautū ai te Mālō ke “*Iloilo nā fehoahoaniga ki tamaiti ma nā talavou iēia e manakomia lahi lele ni fehoahoaniga, e aofia ai te Hikimi mō nā mea e manakomia tumau ke fakataunuku ai e fakamautinoa ai ko nā tautuaga iēnei e fakamaliegia nā manakoga o tamaiti ma nā talavou, ma fakatinogia nā fuafuaga e amanaki ki ei*”. (te Iloiloga).
- 9 E fautua atu ko nā Vāega o te Iloiloga:
- 9.1 E kikila ki nā tulaga uma lele āgai ki te tamaiti, ma e hē fakamatalagia ia tamaiti ma nā talavou ke fakaaogā ai ni fakaikuga fakapitoa tau te ola mālōlō, nā hē malohi o te tino, te kehekehega o nā auala e akoakogia ai ia tamaiti, kae e fakapatino te kikila ki nā fehoahoaniga e manakomia e tamaiti ma nā talavou, ma vēhea ona maua nā fehoahoaniga. Ko te mea tēnei e aofia ai ki lātou e:
- 9.1.1 maua i te taimi tēnei ni fehoahoaniga fakapitoa ki nā tautokatahi
  - 9.1.2 e i ei ni manakoga e heki fakamaliegia mō ni fehoahoaniga fakapitoa ki he tamaiti e fokotahi
  - 9.1.3 e i ei ni kogāmea e hē tutuha ai te mafai ke maua ni āvanoa ki nā fehoahoaniga iēnei.
- 9.2 Fakapatino te kikila ki te olaga o te tamaiti ma te talavou i loto o te hihitemi tau akoakoga, kamata mai i te ākoga kāmata ke pā ki te hapotiga ki te huiga ki loto o te āoga tulaga lua.
- 9.3 E aofia ai pe vēhea o na maua nā āvanoa e tamaiti ma nā talavou, ki nā fehoahoaniga e tuha lava pe ko fea te fai ai a latou akoakoga
- 9.4 Mātau te tāua o te lelei o nā hokotaga i te vā o nā āoga, ke fakamalohia ai ma hapoti ke mākeke nā hokotaga gālulue fakatahi, kae ke mafai ai e nā āoga uma ke lelei te hokotaga ki nā āvanoa mo ni fehoahoaniga o te tomai fakapitoa e maua i loto o nā koga e i ei nā hikili ma te iloa fakapitoa.
- 9.5 E aofia ai pe maua vēhea nā fehoahoaniga ma nā tautuaga. Ko te mea tēnei e i loto ai te iloiloga o nā vāega e manakomia ke auhia, kae i te taimi nei e faigatā

ma e fakapatino ki nā tulaga hē lelei, venā foki te fakatinoga o nā tautuaga, ke iloa ai nā tamaiti ma nā talavou iēia e mafai ke maua ni fehoahoaniga, te levolo o nā fehoahoaniga e manakomia, ma te leva o te taimi e manakomia ai te fehoahoaniga.

- 9.6 Fakatuhatuha te fakatupega ma nā lihohi kua fakatātia i te taimi nei ki nā fakamatalaga e fuafua ki te lahi o te fakafitāuli ma nā fakamatalaga lava e fakapatino ki nā fehoahoaniga mō he tamaiti tautahi, kae ke fau ai ni filifiliga ma ni auala ke kehe mai i nā faiga e fai i te taimi tēnei e kikila itū tahi lava nā fehoahoaniga.
- 9.7 Hukehuke te talafeagai o nā fehoahoani ki manakoga o tamaiti/kāiga, mā vēhea ona aogā nā fehoahoaniga ki tamaiti ma nā talavou ke fakauiga ma auhia nā fakamanuiaga.
- 9.8 E aofia ai te manakoga ke fakalaututuha nā tautuaga ma nā fehoahoaniga i loto o nā kaukaunaga a te mālō mō tamaiti ma nā talavou, venā na kāiga/kaukāiga, e aofia ai te manakomia ke talafeagai i te fakaaganuku nā fehoahoaniga e maua.
- 9.9 Ke fau te iloa, te malamalama ma te mafai o te tino ke fakatalanoa ma fakaitiitia nā lukitau e feagai ma tamaiti ma nā talavou i nā levolo uma o te hihitemi; nā ākoga kāmata ma nā potu āoga, te levolo e pulepulea, te levolo e taukikila ma fautuagia ai nā gāluega, nā faiāoga fakapitoa ma te levolo eiei ai nā tino kua i ei te tomai fakapitoa ma te levolo e i ei te Matāeke tau te Ola Mālōlō.